

Pròleg

Per dir que aquí sempre comença tot

El 1945 Franco viatja al futur. És el viatge més important de la dictadura. Expectació. L'amo de tot plegat desembarca a Extremadura. Hi ha una promesa: redimir la terra més pobra d'Espanya. Canviaran les coses. Canvia el present, però sobretot el futur. Comença, l'anivellament, l'homogeneïtzació, la igualació, l'aigualiment... Comença el proto cafè-per-a-tots. Espanya una. Espanya o tota rica, o tota pobra. Redempció via butxaca.

Un intent de miracle. La transformació econòmica i social més gran que la pell de brau pot recordar des que és brava. Pura revolució. I va néixer. El van batejar com el *Plan Badajoz*. I tot va començar a moure's: la terra, les consciències. Del no-res al tot. De la sequera a l'aigua. De la pobresa a la riquesa. De l'esterilitat a la fecundació. Bé, calia intentar-ho. Tot plegat un joc de mans gegantí per amagar el problema etern d'Espanya: la terra.

La terra és la resposta perpètuament insatisfeta. La República ja va voler aplanar l'Espanya crònica de la dictadura del latifundi. Un país governat per uns pocs rics i molts pobres, pobríssims. Enmig, la terra. Com una balança desequilibrada. El pes de la terra i els seus fruits. Els que dona, els que no dona. Ironia, o no. El que no va poder fer la República ho va intentar el franquisme: *socialitzar* la terra. Bé, una part

de la terra. I també *democratitzar* altres miracles: la indústria de les “dislocaciones” (apartar les fàbriques de les zones pròsperes com Catalunya o el País Basc i posar-les en zones pobres); la refinaria del “desarrollismo”: totxos, 600 i biquinis. I desenes de plans i *planets* que van estar a punt de convertir la península Ibèrica en el més semblant a un pàrquing de ciment. Sense esclatxes. Sense fissures. Sense colors.

És increïble, sí. Espanya començava a fer la revolució industrial a mitjan segle xx. Inaudit. Un retard surrealista. Però, realment, paral·lelament, nord enllà, on diuen que hi ha un país reconegut per la seva tradicional cultura del *coitus interruptus*, estava descongelant-se un altre miracle. El prodigi havia començat moltes dècades abans. Fixeu-vos. Al segle XIX i al primer terç del XX Catalunya ja era Europa. I més, i més. Molt més. Més enllà. Catalunya volia ser el futur: els Estats Units. Sí. I va iniciar el seu propi imperialisme. Ep, imperialisme dolç. Comença la particular Conquesta de l'oest. Comença la febre de l'or. De l'or dolç: els fruits saborosos. Els fills de la terra esdevenen les llavors de la indústria agroalimentària catalana. De la teca, de la manduca, del *jalar*: això és dir del tot. Perquè som el que mengem, oi? I la fruita és el símbol d'una missió: alimentar tot Europa. I després el món.

El miracle se semblava a l'oest. A occident, a ponent, a la Terra Ferma, a Lleida. La Catalunya invisible s'estava convertint en el rebost del país, en la central nuclear de la terra, en la Califòrnia catalana. El miracle de passar del marró del terròs al verd de l'or dolç. És així. La capacitat *oftalmològica* dels homes de la Mancomunitat de veure més enllà: de veure una Catalunya endins, una Catalunya enfora: això és l'imperialisme. El moviment. La capacitat de superar l'estrabisme de

Barcelona i la miopia de comarques: la visió de veure un país. La vida és veure, o no veure. Però el miracle és, essencialment, fill de la suor. De l'esllomada. I aquí aixeca i abaixa el cap la *pagesocràcia*: l'eternitat a la terra. El pacte de continuïtat més llarg i profitós de la història del país. La *pagesocràcia*: home i natura.

Els pagesos lleidatans són superhomes. Entre el cel i el sòl. Amb superpoders. Els administradors de l'energia de la terra. Del Lleida *power*. I el poder de la perseverança va donar els seus fruits. La terra es va reproduir. El miracle de convertir Lleida en *la taca* fruitera més extensa d'Europa. El prodigi de ser la primera mossada de llibertat europea en ple franquisme. De ser el primer miracle del *milagro español*. De ser el model, referent, exemple, parangó, símbol agrícola, econòmic, de la terra, per tota la península. I més enllà. De ser tantes coses! Fins que un dia Lleida, la que molts havien anomenat *l'Extremadura catalana*, i l'Extremadura extremenya es van trobar. Era inevitable. I el franquisme se'n va adonar. I no només ell. Dos miracles. Dos? Un? Què va passar? Perquè van passar coses. Abans i després. Moltes coses.

La conquesta de l'oest

1920. Estats Units. Califòrnia. Comtat de Sacramento. Sacramento

Benvinguts a Hood, poble del *downtown* de la capital de l'estat. Sí, Sacramento. Benvinguts a la finca de Mr. Gamon. Bones. Sí, bones 80 acres (unes 32 hectàrees) plantades d'or. Efectivament. El pots mirar, el pots tocar, el pots tastar. És or, però dolç.

Ramon Sala Roqueta ara obre els ulls. Mr. Gamon li ensenya els dolços números: d'aquí surten 40.000 caixes de peres. Una mitjana de 50 lliures de pes, és a dir, 892 tones americanes. La pera es paga a 80-100 duros la tona, segons la qualitat, és clar. Peres. Totes grosses. En plena producció. I de fa temps. Alguns arbres tenen prop de cinquanta anys. Xifres i xifres. Sala apunta. Tot és verd, verdíssim. Color natura, color dòlar.

Benvinguts al planeta fruita. Enlloc no hi ha més fruiters que aquí. Benvinguts a la Vall Central de Califòrnia. La Central Natural de l'Agricultura. Aquí es produeixen un terç dels aliments dels Estats Units. De nord a sud. Sis-cents quilòmetres amb el somriure de la vida: l'aigua. El delta del riu Sacramento-San Joaquín: els llavis. Al nord, la Vall de Sacramento. Al sud, la Vall de San Joaquín. Una esclat de 360 graus: cent vuit mil set-cents setanta-nou quilòmetres quadrats. Nerviosos. Un embrancat de rius, una extensa ramificació de canals. L'arbre de la vida és daurat. Perquè això és *The Golden State*.

Tot és *golden*, perquè és la Califòrnia de la febre d'or. La democràcia febrosa, groga, és el camí. A quatre passes ianquis (bé, a 618 quilòmetres al sud) hi ha l'or de Hollywood. Una indústria que neix, precisament, per explicar la *malaltia* del sol. Tots aquests Mr. Gamon a les palpentes, emmalaltits, amb defici. Aquells viatges plens de pols i gana d'unes persones que corrent corrent buscaven una vida a l'oest. La recerca de la supervivència. La conquesta de l'oest. El *far west*. El somni... Tot plegat molt català. Catalunya és americana. Amèrica és Catalunya. Què veu Sala que no sàpiga?

Veu el mateix que un altre lleidatà ja va veure 153 anys endarrere: Gaspar de Portolà. Arribar i mol-dre. Governador de Califòrnia, fundador de San Diego, Monterrey, ensumador, explorador, descobridor de la geografia de l'or. Poca broma: dels porgadors amb bocins daurats de qualsevol rierol a Silicon Valley. El passat, el present, el futur. Ara Ramon Sala Roqueta descobreix el territori de l'or. A qualsevol tros de la Vall Central. A qualsevol racó de Califòrnia, San Francisco, Los Angeles, però també a Salt Lake City, El Paso, Kansas, Iowa, Illinois, Chicago, Nova York... Febre. Trepitja totes les finques i indústries fruiteres. Febre. Aprèn a tots els col·legis d'agricultura de les universitats nord-americanes. Febre. Llegeix tota la literatura sobre fructicultura. Fixa't, "fins i tot hi ha impressions rebudes mirant darrere la finestra del tren". Allà on mira veu l'or dolç. Febrós.

Tremola. I veu, guaita, clissa, albira. Delira. Ja hi ha una conclusió, una ambició, un primer fruit: "Catalunya està ben plaçada... a Europa, cap té el cel com nosaltres, essent, per tant, l'únic país capaç de produir en quantitat per abastir les ganes de fruita dels 400 milions d'uropeus". Comença la Conquesta de l'Oest. De l'Oest català, és clar.

Els fruits saborosos

1922. Barcelona. Escola Industrial. Carrer Urgell, 187

Al despatx. Carles Pi i Sunyer, director de l'Escola Superior d'Agricultura. Home meticulós. Home d'ordre. Ha d'escriure. Es diposa a escriure... al futur:

Quan l'Escola envià en Ramon Sala a Califòrnia, ho férem convençuts del profit que podria treure de l'estada en aquelles terres. Després, de retorn, en presentar la Memòria en què resumia les seves impressions, hem cregut que podria ésser interessant donar-la a conèixer, publicant-la en els Arxius com avui ho fem. És el tema dels arbres fruiters molt important per a Catalunya; indubtablement representa un dels camins pels quals s'orientarà la nostra agricultura a mesura que s'organitzi tècnicament. Mostrar, doncs, el conjunt fidelment observat, de la fructicultura a Califòrnia, del que s'ha fet amb la característica empenta i dreturera decisió americanes, té un positiu valor d'exemple.

Sala és un jove intel·ligent, enèrgic, actiu, que es fixa en les coses i sap analitzar-les. Esperit concentrat que cospa els fets, els mastega i els guarda gelosament. Cercador de detalls, però no per a fer-ne exhibició de mercaderia barata, sinó com a base ferma d'una generalització que els aplegui. Interessat més que per les deduccions especulatives, per les grans realitats empíriques, els problemes d'organització, les bases de la producció i del comerç. Probablement,

en Sala, posat als Estats Units devia trobar-se força en el seu lloc.

Sí, es troba al seu lloc. Ramon Sala Roqueta és un d'aquells "joves discrets i elegants, educats a l'estranger, esgrimint les armes de la civilitat, de la cultura i de l'ordre". Aquest és ell. Aquests són ells: els fruits del noucentisme. El somni d'una Catalunya total, bella, educada, endreçada, equilibrada. El somni d'un nou país. D'una Catalunya en un món que està canviant i on el futur està més enllà. Catalunya està a Catalunya, però també ha d'estar al món. Sala és un de molts bumerangs catalans que van lluny, lluny i tornen. Inspiren i expiren l'aire de fora. I el duen dins d'un potet per plantar-lo a la terra.

Al començament del segle xx Catalunya aplica un dels principis elementals de la pagesia i de l'existència interplanetària: la pitjor collita és no sembrar. Des de 1906 els noucentistes escolten "les palpitations dels temps". I sembren. Sembren aquest temps de ciutats convertides en laboratoris de la modernitat; d'automòbils veloços; de pintallavis que aterren de París; de banyadors llampants a la Costa Brava; d'esquís a la Val d'Aran; de les borratxeres d'-ismes... Podia Catalunya, la petarrella Catalunya nova, novíssima i del nou-cents girar l'esquena al món, a la vida, a la collita?

Prenem nota del que escriu Eugeni d'Ors, ideòleg del noucentisme, glosador d'aquest futur-present, proclamador de "L'imperialisme català".

Actualment les accions diverses de l'Imperialisme Català, les accions acomplertes o que encara s'han d'acomplir, poden resumir-se esquemàticament en el següent programa:

A) Accions a Catalunya:

Primer) Intervenció en els problemes locals a Catalunya: voler posseir a Catalunya els instruments de govern.

Segon) Intervenció en els problemes humans a Catalunya:

- a. Lluita per la cultura
- b. Lluita pel tecnicisme
- c. Lluita per l'ètica
- d. Lluita per la justícia social

B) Accions fora de Catalunya:

Primera) Intervenció en els afers generals espanyols.

Segona) Intervenció en els afers mundials:

Expansió comercial (Esforços!)

Expansió espiritual (Desigs!)

Expansió política (Ensomnis!)

Eugeni d'Ors va donar forma a tot això. Escriptor, periodista, secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans. El 1915 funda l'Escola de Bibliotecàries i el 1917 ja és el màxim responsable d'Instrucció Pública de la Mancomunitat de Catalunya. D'Ors escriu com vol que sigui el seu país a *La Veu de Catalunya*, el diari del nou partit català: la Lliga Regionalista (1901), que trenca amb el caciquisme i amb el bipartidisme de conservadors i liberals. D'Ors dóna la mà a un dels líders de la formació: Enric Prat de la Riba. És això el noucentisme: la cultura i la política es *xoquen* la mà per treballar conjuntament. Les idees es fan cos. Catalunya s'abraça. El país esdevé fecund.

Neix la Mancomunitat (1914-1925): un simulacre dotat de gran "eficiència", en una Catalunya sense estat propi. La Lliga, amb un peu a Catalunya (el país endins que encarna Prat de la Riba) i l'altre als governs de Madrid (el país enfora que representa Francesc Cambó) i a les estores d'Alfons XIII, aconsegueix unir

les quatre diputacions provincials catalanes. Un assaig de futur lliure. Un experiment virtual als papers però realíssim a les ciutats i als pobles.

La Mancomunitat construeix un país amb els maons de l'educació (escoles), la cultura (biblioteques), les infraestructures (hidràuliques, agrícoles, tecnològiques, carreteres...), sanitat (hospitals), beneficència... La Mancomunitat crea la Biblioteca de Catalunya; l'Institut d'Estudis Catalans; l'Escola d'Administració Local; l'Escola del Treball; la Secció de Ferrocarrils; la Secció de Telèfons; el Servei Meteorològic, Geològic, Cartogràfic, Geogràfic, Arqueològic; les Normes Ortogràfiques, la Gramàtica Catalana, el Diccionari General de la Llengua Catalana de Pompeu Fabra... Molt en molts pocs anys. Molt amb molt poc.

Francesc Cambó diu que és una època "optimista". És una generació que no dubta "sobre l'esdevenidor de grandesa que somniava per a la seva terra". És un esforç generacional, però, que sobrepassa les generacions. Amb la Mancomunitat Catalunya "recobra un començament d'Imperi", afirma Jaume Bofill i Mates, un dels poetes oficials del noucentisme. S'arriba a la realitat imaginada el 1906: quan Enric Prat de la Riba escriu *La nacionalitat catalana* i emmiralla Catalunya en el món; quan la Solidaritat Catalana combat una Espanya eterna *que sempre acaba amb soldats*; quan el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana fa parlar el món... quan Josep Carner, "el príncep de la literatura catalana", publica *Els fruits saborosos*, el noucentisme a la boca: pomes, peres, maduixes, préssecs, taronges, síndries, figues... Cada fruita al seu temps, cada fruita lligada al destí de l'home, cada fruita abraçada a la terra... A l'amor. Fixeu-vos en "Les peres jovenetes":

...I quan el cel és d'or i cada cosa invita
en el camí i el marge i el tros, sobtadament

sents una esgarripança del goig d'ésser vivent,
l'esguard xipollejant en la llum infinita.

¡Ah si les albes roses i els branquillons d'abril
i el so de l'ocellada i el riu s'adellera
poguessin lliberar-te, tu sola, tu primera,
de topar mai el dol, Ixena, més gentil

que les primeres peres que es fan acolorades
llavors que tant s'atarda el sol per la vesant;
les peres jovenetes, penjant extasiades
de cabre justes, dintre la boca d'un infant!

La Catalunya ideal d'*Els fruits saborosos* esdevé real. Ramon Sala i les seves perfectes peres californianes desembarquen en una de les joies de la corona: l'Escola Industrial de Barcelona. Creada el 1904, ara és una de les ninetes de la Mancomunitat. Entrin dins i vegin: L'Escola d'Indústries Tèxtils; el Laboratori d'Estudis Superiors de Química; l'Escola Superior d'Agricultura; l'Escola Elemental del Treball; les Escoles d'Adoberia i de Blanqueig, Tintoreria, Estampació i Aprest; l'Institut de Química Aplicada; l'Institut d'Electricitat i Mecànica Aplicades; el Laboratori General d'Assaig i Condicionament; Escoles de Directors d'Indústries Tèxtils, Químiques, Elèctriques i Mecàniques. Aquí hi ha tots els ensenyaments de totes les especialitats tècniques industrials de l'època. Mancomunitat-Diputació; Ajuntament i gremis i associacions empresarials de la ciutat. Un autèntic viver pedagògic i professional. El país en construcció. El demà, avui.

En aquest avui l'exalumne Sala ve a veure el seu antic professor: Carles Pi i Sunyer. L'enginyer industrial que va començar la seva vida professional, el 1910, en una empresa alemanya que muntava motors de gas i calefaccions. Ara forma part de la legió de professionals mobilitzats per la Mancomunitat: des de 1919

dirigeix l'Escola Superior d'Agricultura. Sí, el futur el durà el 1931 a ser diputat a les Corts espanyoles i el 1933 ministre de Treball; i conseller de Finances de la Generalitat de Macià i alcalde de Barcelona el 1934 i el 1936-1937, respectivament, i conseller de Cultura entre 1937-1939. Home d'ERC (va ser president de la formació entre 1933 i 1935), a més d'intel·lectual amb una potent obra assagística sobre economia i política catalana. I va viure un exili trepidant: França, Anglaterra i una Veneçuela de punt i final. S'ho podia imaginar des del seu despatx del carrer Urgell, 187?

Però ara, Sala vol explicar-li que *Els fruits saborosos* d'en Carner ja són reals. Que sí, que aquells fruits d'arcàdies platòniques, "closos als jardins i hortets", ja han saltat, són lliures. Que "actualment" la cosa ha canviat: "els fruiters són plantats en camps amples sense guarda ni muralla i la fruita és gairebé obligatòria tant a la taula del ric com del pobre, i del concepte de perillosa per a la salut, ha passat a ésser-ne considerada defensora...". Fins i tot els refranys es dinamiten: "De fruita, poca." No, no, no. Ara: "Qui té fruita, té diners." Els temps estan canviant. No escolteu les palpitations dels temps? Fruits saborosos, fruits saborosos...

Tastem les xifres del Servei d'Estadístiques del Govern Federal de Califòrnia de 1920:

Per exemple, anem a la fruita dolça, els albercoquers, doncs 115.000 tones de producció. Això dóna 9.775.000 dòlars i 1.989,514 arbres en producció, i n'hi ha 705.018 que no estan produint encara. Més... Pereres: 90.000 tones; 8.100.000 dòlars; 1.026.350 arbres produint i 548.847 en *stand by*. Pomeres? 3.000.000 caixes! I això fan 9.605.000 dòlars. Arbres? Doncs produint a tot drap 1.410.147 i 927.889 que encara no donen fruit. Però mireu els presseguers! Els deixem darrere, però

estan davant de tot... 345.000 tones; 26.220.000 dòlars; 7.273.817 presseguers i 211.276 acabats de plantar. A més a més, hi ha arangers; cirerers, figueres; pruneres; vinya; dàtils... Fruita àcida: llimoneres; tarongers... Fruita seca: ametllers; noguers... I oliveres! En total, 238.779.000 dòlars. Or dolç, àcid... Or.

I això és possible a casa nostra? Només cal mirar què passava fa quatre dies. Quan? Doncs quan “La producció primitiva de fruita del nostre país va perdurar fins ben entrat aquest segle de producció d’aficionat, de producció casolana no pas amb la intenció de vendre”. Ara, els fruits saborosos tenen “un caràcter industrial per a comercialitzar”. L’imperialisme català és... dolç. Repetim-ho. L’imperialisme català és dolç. Cap a l’oest. Cap a la conquesta de l’oest. Cap a la Califòrnia catalana. I allà trobarem l’or dolç? De moment ja tenim la llegenda, el conte, la *pel·lícula*... Diuen que el 1906 després d’una riuada d’espant un pagès de l’oest, de la Terra Ferma, de Ponent, conegut com “El Mina”, va arreplegar un arbre. Era estrany. Sec. No n’havia vist mai un com aquell. Però feia aspecte d’arbre. I, home, el va plantar. I va passar l’hivern. I va arribar la primavera. I van néixer fruits saborosos. Això diuen.